

ШТО МАЕМ, то зберагаем

ВАДЗІМ КАНДРАШОЎ

Зубр ужо даўно асацыіруецца ў замежных гасцей з Беларуссю і Белавежскай пушчай. Дарэчы, у пушчы жыве другі па колькасці статак у свеце — 428 асобін. Калі б Еўропа ўздумала стварыць свой герб і спатрэбіўся б геральдычны вобраз жывёлы, галоўным прэтэндэнтам быў бы зубр — самы буйны звер гэтай часткі свету. Ужо сёння зубр удастоіўся гонару фігурыраваць на сцягу Брэсцкай вобласці. І ўвага на Брэстчыне да гэтай магутнай жывёлы асаблівая.

Сотні гадоў таму назад зубры вялікімі статкамі хадзілі ў лясах Белавежскай пушчы. У XII стагоддзі на іх палываў кіеўскі князь Уладзімір Манамах. У XIV стагоддзі — вялі-

кія князі Гедымін, Альгерд і Кейстут. Перад Грунвальдскай бітвай у пушчы нарыхтоўвалі мяса для арміі Вялікага княства Літоўскага. Аднак палываць у ёй мелі права далёка не ўсе. Але

адзін факт бясспрэчны: правіцелі ВКЛ, Рэчы Паспалітай, потым і Расійскай імперыі глядзелі на пушчу як на невычэрпную крыніцу дзічыны. Таму вынік заканамерны: напярэдадні Першай сусветнай вайны ў запаведным лесе засталася нямногім больш за 700 зуброў, а ў 1919 годзе забілі і апошняга пушчанскага волата...

У 1929—1930 гадах спачатку два, затым пяць зуброў, набытых у Германіі і Швецыі, былі пераселены ў Белавежскую пушчу. Для іх стварылі зубрагадавальнік. У снежні 1939 года ўрад Беларусі прыняў пастанову аб ператварэнні Белавежскай

пушчы ў дзяржаўны запаведнік. І ўжо ў 1941 годзе ў ім з'явілася 19 зуброў.

З тых часоў многае змянілася. У Нацыянальным парку "Белавежская пушча" мне паказваюць дыяграму росту колькасці статка зуброў у XXI стагоддзі: 2000-ы — 218; 2012-ы — 428. Можна сказаць: фантастыка, малайцы! Але ёсць адно "але". Сёння ў пушчанскіх дубровах зуброў больш, чым экасістэма самога старога лесу Еўропы здольная іх пракарміць. Таму на падкормку жывёл нацыянальны парк "Белавежская пушча" штогод траціць немалыя сродкі.

Чалавек накорміць і напоіць

Зубры даволі пераборлівыя ў ежы. Рацыён у іх спецыфічны. Вегетарыянскі. У цёплы час года яны ўжываюць да 400 відаў розных раслін: лісце, парасткі дрэў і кустоў, траву, імхі, лішайнікі і нават грыбы. Улетку адна асобіна за суткі есць да 4 кілаграмаў драўнянага корму, 30—45 кілаграмаў розных травяністых раслін і выпівае да 50 літраў вады. Узімку жывёлам прыходзіцца складаней. Яны нават ядуць і тонкія галіны хмызняку, і лішайнікі ідуць у ежу, і імхі. Без дапамогі чалавека — ніяк зубрам не абысціся. У нацыянальным парку да цяперашняй зімы нарыхтавалі 950 тон сена, больш за тысячу — сіласу, 500 тон буракоў, 3 тоны солі. На кожнага зубра штодзень расходуюцца 10 кілаграмаў сена, 8 — буракоў.

Там, дзе цяпер знаходзіцца маёнтак Дзеда Мароза, некалі было месца кармлення зуброў. Таму паблізу ад яго можна часцяком убачыць гэтых прыгожых жывёлін: яны не баяцца людзей.

Старшы навуковы супрацоўнік нацыянальнага парку Аляксей Буне-

■ **Першае згадванне аб пушчы адносіцца да 983 года і звязана са знаходжаннем у запаведным лесе кіеўскага князя Уладзіміра Святаславіча. З 1409 года ў польскіх і літоўскіх граматах пушчу сталі называць Белавежскай. Лічыцца, што менавіта з гэтага года ў пушчы пачаў дзейнічаць запаведны рэжым. Беларускія і польскія навукоўцы**

прыйшлі да такой высновы, вывучыўшы пісьмовыя крыніцы 1409 года, у якіх ёсць апісанне палявання караля Ягайлы і аповеды аб існаванні "ўваходаў" у пушчу мясцовых жыхароў. У 1992 годзе частка Нацыянальнага парку "Белавежская пушча" ўнесена ЮНЕСКА ў Спіс аб'ектаў сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны.

віч, які прысвяціў вывучэнню зуброў каля 30 гадоў, усё ж не раіць падыходзіць да іх блізка:

— Зубры-адзіночкі могуць быць небяспечнымі, асабліва калі іх нешта або нехта спалохае. Астатнія аддаюць перавагу адыходзіць, убацяўшы чалавека.

Цяперашняй восенню ў Свіслацкім раёне Гродзенскай вобласці зубр злёгка параніў грыбніка. А “зачыншчыкам” канфлікту быў сабака. Ён бесцырымонна аблаяў цара пушчы. Той павярнуўся, апусціў галаву і пасунуўся за “мопсікам”. Сабака ж схваўся за спіну гаспадару. Зубр пасунуўся за ім і, вядома, сам таго не жадаючы, зачэпіў чалавека і пайшоў.

Праўда, здараюцца сітуацыі, калі зубры нічога не баяцца. У гаспадарках Пружанскага і Камянецкага раёнаў ахвотна расказваюць, як зубры робяць набегі на палі з сельгаспасевамі. Людзі стукаюць у каструлі, сігналяць класанамі аўтамабіляў...

Намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнага парку “Белавежская пушча” па навукова-даследчай рабоце Васіль Арнольбік раскажаў мне, што сёлета патрачана нямала сродкаў для таго, каб утрымаць зуброў ад выхаду на сельгасугоддзі:

— У рэгулюемых і гаспадарчых зонах упершыню 858 гектараў палёў засеялі люцэрнай, рапсам, ячменем, аўсом і карняплодамі. Пабудавалі новыя кармушкі з сенам.

“Чырванакніжнік” мяняе месца жыхарства

Цікаўлюся, а ці могуць нашы зубры жыць, напрыклад, у іншых лясах? Не пушчанскіх. Зубр без чалавека не пражыве, лічыць Аляксей Буневіч. Дакладней, без дапамогі ў кармленні, забеспячэнні вітамінамі і нават барацьбе з хваробамі. Бо ўсе беларускія зубры — нашчадкі сямі асобін, а блізкароднасне скрыжаванне прыводзіць да страты генафонду.

Але перанаселенасць таксама ні да чаго добрага не прыводзіць. Да прыкладу выявілася ў самцоў хвароба — баланапастыт. Спачатку думалі, што вінаватыя гены. Але сапраўднай прычына заключалася ў занадта вы-

сокай шчыльнасці жывёл і дысбалансе кармоў. Зуброў рассялілі, збалансавалі рацыён — і ў цяперашні час, гавораць спецыялісты, сітуацыю з баланапастытам у пушчы можна лічыць нармалізаванай.

Сёння ў Белавежскай пушчы жывуць 1800 высакародных аленьў, 1340 кабанў, 650 казуль, 428 зуброў, 160 ласёў, 380 баброў, 290 ліс, 17 рысяў і 16 ваўкоў

Аптымальная колькасць для нацыянальнага парку — 300—350 асобін, лічыць Буневіч. Гэта значыць, трэба, каб зуброў было на сотню-паўтары менш, чым цяпер.

Ні ў адной краіне Еўропы не забаронена рэгуляванне колькасці жывёл, унесены

у Чырвоную кнігу. Але якім жа чынам вырашыць гэтую задачу з зубрамі? Над гэтым і разважаюць сёння ў навуковым аддзеле зубразнаўства, які нядаўна створаны ў Нацыянальным парку “Белавежская пушча”.

Дарэчы, ужо рэалізуецца План па захаванні і рацыянальным выкарыстанні зуброў у Беларусі. “Дапамагаюць” яго ўвасабленню ў жыццё і самі зубры: штогод да дзясятка жывёл сыходзяць з Белавежскай пушчы і асвойваюць новыя месцы жыхарства: Налібоцкую пушчу, Нацыянальны парк “Прыпяцкі”, Асіповіцкі, Барысаўскі, Гродзенскі лягасы, а таксама некаторыя рэгіёны Расіі. І ў гэтым ім дапамагаюць людзі.

Мне было цікава даведацца: ці могуць беларускія зубры схадзіць у госці да польскіх? Аказалася, пакуль не могуць: інжынерныя збудаванні на мяжы не дазваляюць. Задумваўся сумесны трансгранічны праект уладкавання пераходаў на мяжы, але пакуль ён яшчэ ў стадыі дапрацоўкі. Беларускія пагранічнікі — прыхільнікі паэтапнага зняцця інжынерных збудаванняў. Так што калі не праз год, дык гадоў праз пяць-дзесяць зубры цалкам змогуць прагульвацца па абодва бакі пушчы.

Дарэчы, сёння Украіна, Казахстан, Расія купляць у нашай пушчы зуброў гатовы. Магчыма, вырашыць сітуацыю з перанаселенасцю дапаможа і распрацоўваемы праект Саюзнай дзяржавы. Курыраваць яго ад Беларусі будзе Навукова-практычны цэнтр па біярэсурсах Нацыянальнай акадэміі навук. Ад Расіі — Інстытут праблем экалогіі і эвалюцыі жывёл Расійскай акадэміі навук.

Васіль Арнольбік ускладае вялікія надзеі на праект: — Мы плануем больш глыбока вывучаць зубра як від. З генетыка-селекцыйнай ацэнкай. Маём намер стварыць у нацыянальным парку рэспубліканскі цэнтр па захаванні і вывучэнні зубра. Каб можна было праводзіць даследаванні, адбіраць лепшых асобін, рэкамендаваць іх для папаўнення іншых папуляцый, у тым ліку ў Расіі. А таксама для групіровак унутры пушчы, таму што не ўсе яны паміж сабою кантактуюць.

Валянціна Казловіч

ВАДЗІМ КАНДРАШОУ